

ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МУЗИЧНОГО ТВОРУ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті висвітлена сутність естетичного аналізу музичного твору як засобу інтеграції мистецьких дисциплін. Наведено результати лабораторного експерименту, проведеного в мистецьких вищих навчальних закладах, з метою виявлення особистої значущості способів художнього синтезу.

Ключові слова: естетичний аналіз, музичний твір, інтеграція мистецьких дисциплін, експеримент.

В статье освещена сущность эстетического анализа музыкального произведения как средства интеграции художественных дисциплин. Приведены результаты лабораторного эксперимента, проведенного в художественных высших учебных заведениях, с целью выявления личной значимости способов художественного синтеза.

Ключевые слова: эстетический анализ, музыкальное произведение, интеграция художественных дисциплин, эксперимент.

The article highlights the essence of aesthetic analysis of musical works as a means of integrating arts disciplines. The results of laboratory experiment in artistic higher education institutions to identify ways of personal significance of artistic synthesis.

Keywords: esthetic analysis, musical composition, integration of artistic disciplines, experiment.

У сучасній педагогіці поняття «інтеграція» стало основоположною категорією, що визначає характерний для освіти спосіб духовної діяльності.

Сучасні вчені вважають, що звернення до інтеграції виникає там, де існує необхідність відновлення втрачених зв'язків – зовнішніх або внутрішніх. Інтеграції, як правило, надають сенс, протилежний диференціації. Диференціацію інтерпретують як тенденцію «розпаду» цілісної системи. Відповідно, сутність інтеграції пов'язують з операціями з'єднувального плану: «зв'язати», «з'єднати», «відновити», «зблизити» елементи, які розпалися в ході диференціації.

Виявляючи найголовніший недолік сучасного педагогічного процесу, багато дослідників зазначають, що картина світу, побудована в ньому, розмежована на предметні галузі. Усередині кожного предмета існує певна класифікація понять і явищ. Тому світ, що відкривається суб'єкту навчання, виглядає у від-

повідності з диференціацією предметів – мозаїчним.

Мета статті – розкрити технологію інтеграції мистецьких дисциплін засобами естетичного аналізу музичних творів.

Узагальнюючи нагромаджені в педагогічній науці ідеї про інтегративний підхід до опанування мистецьких дисциплін з метою формування художньої картини світу (Л.Романова, О.Рудницька та ін.), ми спрямували лабораторний експеримент на вивчення особистої значущості способів художнього синтезу, на які спираються студенти в процесі естетичного аналізу творів.

Ми поділяємо точку зору Л.Романової про те, що конкретний склад художнього світовідношення визначає художня картина світу, тобто системи, цінності, які існують в дану епоху, у даної творчої персоні і проявляється через образний прошарок твору. Епохальна художня картина світу практично означає зміст історичного типу художньої культури. Через художню культуру світу визнача-

ють типи художньої культури, оскільки відмінності між Ренесансом, бароко, Просвітництвом, романтизмом у художньо-культурному відношенні зумовлені передусім докорінними змінами картин світу. Відтак осягнення типу художньої культури є осягнення його художньої картини світу як «організації змісту мистецтва» (М.Каган). Згідно з концепцією Л.Романової [3], атрибутивними категоріями художньої культури, які опосередковують тріаду художнього світовідношення (світовідчуття, світо уявлення, світорозуміння), є жанр як панорамне втілення художньої картини світу і художній стиль.

Автор пропонує ввести в науковий обіг поняття «стиль світовідношення», який включає епохальний (стиль типу художньої культури, напряму), персонально-авторський та одиничний (стиль твору) різновиди. Мовною субстанцією музики є високорозвинена інтонаційна система, що несе головним чином емоційно-оцінний модус світовідношення (світовідчуття), відтворює просторові, часові, колористичні характеристики буття (світо уявлення) і здійснює ціннісно-сутнісне світорозуміння. Особливо цінною для нашого дослідження є думка Л.Романової про те, що інтонаційні комплекси в розгортанні музичного цілого набувають смислу носіїв вищих духовних цінностей, ідеалів та їхніх антиподів: добра і зла, гармонії і ентропії тощо. Подібну духовну ціннісну якість надають їм певні типи художньої виразності жанри і музична символіка.

У контексті викладених вище положень особливий інтерес становлять педагогічні принципи реалізації інтегративного підходу до формування в учнів художньої картини світу, запропоновані О.Рудницькою [4]. Згідно з автором, теоретичний рівень інтеграції знання учнів спрямовується на усвідомлення сутності понять художнього змісту і форми, жанру і стилю, художньої метафори, символу, алегорії. Це потребує зіставлення за принципом аналогії та контексту різних явищ мистецтва, порівняльного аналізу засобів художнього осмислення навколишньої дійсності, проведення паралелей між творами, близькими за своєю темою, сюжетом, стилем, жанровою і структурною композиці-

єю тощо. Автор підкреслює, що теоретичний рівень інтеграції знань має доповнюватися емпіричним рівнем інтеграції особистісно-чуттєвих вражень художнього сприйняття, який ґрунтується на активізації психологічних механізмів синестезії. Цілком погоджуючись з означеними вище принципами організації експериментальної роботи, зауважимо, що властиву синестезії інтерсенсорність, між сенсорні асоціації, які виникають у студентів внаслідок взаємовпливу візуальних, слухових та інших образів мистецтва, частково ми вивчали на першому етапі констатуючого експерименту за допомогою проєктивних методик. Метою лабораторного експерименту було вивчення теоретичного рівня інтеграції знань та емпіричного рівня інтеграції особистісно-чуттєвих вражень художнього сприйняття у процесі естетичного аналізу музичних творів. Завдяки йому можна дослідити також ступінь розвиненості естетичної оцінки, смаку, ідеалу та характер світоглядних установок.

У процесі розроблення завдань для естетичного аналізу творів ми виходили з того, що вони мають ґрунтуватися на принципі взаємодії естетичного та мистецтвознавчого планів (М.Бахтін). Важливими були також положення Л.Печко про те, що естетичний аналіз як мікроформа естетичної діяльності має бути націлений на осягнення ціннісно-смислової сутності твору відповідно до основних об'єктивних критеріїв та неповторного особистісно-чуттєвого враження.

Естетичний аналіз творів передбачав виконання завдань відповідно до таких блоків:

I. «Стильова ідентифікація» (В.Томпсон): визначити жанрову та стильову належність твору, виділити основні принципи формоутворення, виявити логіку розгортання цілісного музичного образу.

II. «Експресивна ідентифікація» (В.Томпсон): проаналізувати художню концепцію автора, драматургію твору і окреслити коло музично-виражальних засобів; виявити фрагменти, які викликають найбільший та найменший емоційний відгук, з'ясувати особливості емоційного світу автора; сформулювати «етос» авторського світу, зіставити образ твору з аналогіями суміжних мис-

тектв (живопис, поезія, театр); оцінити силу музичного впливу образної сфери твору.

III. «Генералізуюча інтонація» (В.Медушевський): на основі узагальнення інтонаційної системи твору визначити морально-естетичний смисл категорій прекрасного, піднесеного, трагічного, комічного тощо; сформулювати авторську і власну «головну виражально-смыслову ідею» (В.Холопова), проаналізувати місце твору в контексті сучасних музичних процесів.

Для «слухової» анкети ми обрали музичні твори, які репрезентують чотири стилі: бароко, класицизм, романтизм, і музика ХХ століття. З метою максимально повного виявлення рівнів слухової атрибуції було запропоновано досить відомі твори:

1. Й. Бах. Скерцо із сюїти сі-мінор (бароко).
2. В. Моцарт. Маленька нічна серенада (класицизм).
3. Е.Гріг. Концерт для ф-но з оркестром ля-мінор 1 частина (романтизм).
4. М.Скорик. Мелодія (музика ХХ ст.).

Відповіді студентів на запитання було поділено на три групи [1,2]:

Повна відповідь (16,5%): чітко визначено жанрові та стильові особливості твору; виділено основні принципи формоутворення; правильно розкрито художню концепцію автора; описано музично-виражальні засоби; розкрито між сенсорні асоціації та аналогії з іншими видами мистецтва; охарактеризовано категорії естетики, втілені в узагальненій інтонаційній системі твору; описано духовні почуття, зумовлені катарсичним впливом музики.

Неповна відповідь (45,3%): правильно визначено жанрову і стилістичну належність твору, його форму; проаналізовано засоби музичної виразності, які розкривають художній зміст образів; частково розкрито аналогії з іншими видами мистецтва, переживання, викликані окремими фрагментами твору. Студенти не виявили здатності до узагальнення інтонації і визначення втілених у художніх образах твору основних естетичних категорій.

Приблизна відповідь (20,2%): аналіз твору обмежується необґрунтованими, поверхо-

вими судженнями, спостерігається прагнення до суб'єктивного тлумачення образної сфери; студентам властива невідповідність до ціннісного осмислення форми і структури творів різних стилів і жанрів.

Не відповіли на запитання (18%).

Результати лабораторного експерименту свідчать про те, що більшість студентів (61,2% з 75 опитаних) виявилася не підготовленою до визначення жанрових та стилістичних особливостей музичних творів. Так, художню концепцію барочної музики змогли визначити лише 12,5% студентів. У музиці класичного періоду на рівень ціннісного осмислення музичного твору піднялися 3,7% опитаних, цілісна картина музичного світу була доступною 5% студентів, 46,2% лише прагнули до неї. Стосовно романтичної музики результати виявилися вищими: 11,2% студентів повністю підготовлені до сприйняття цілісної картини романтичного музичного світу, але 51% студентів показали фрагментарне бачення художньої концепції автора. Щодо музики ХХ ст. 70% студентів не змогли вирішити завдання, пов'язані з визначенням принципів формоутворення. Отож, глибина осягнення музичного простору була досить низькою.

Ще нижчими були результати виконання студентами завдання описати музично-виражальні засоби творів, охарактеризувати категорії естетики, втілені в узагальненій інтонаційній системі музичних творів. Так, аналіз твору М.Скорика «Мелодія» показав, що 75,3% студентів не змогли узагальнити інтонації, які найбільш яскраво розкривають повноту ліричного піднесеного почуття; вони не виявили здатності до узагальнення, «генералізації» інтонації, яка виражена в знаково-символічній формі духовно-ціннісного смислу Істини-Добра-Краси (прекрасне, піднесене, трагічне, комічне тощо).

Естетичний аналіз музичних творів дав змогу дослідити рівні розвиненості оцінки-смаку, оцінки-ідеалу та світоглядної установки. Оцінні судження студентів ми згрупували в три типи: формально-аналітичний. Емоційно-описовий (за О.Рудницькою) і ціннісно-смысловий. Ціннісно-смысловий тип оцінного судження, який показали 11,3%

студентів, характеризується концептуальним осмисленням музичних образів, критичним підходом до описування засобів музичної виразності, спрямованістю суджень до Ідеалів Істини, Добра, Краси, усвідомленням Любові як найвищої цінності мистецтва. Формально-аналітичний тип оцінного судження (зафіксовано у 44,2% студентів) має репродуктивний характер і спирається на ситуативний рівень ставлення до способів світоглядного орієнтування. Цей тип оцінного судження зводиться до формального описування засобів музичної виразності і не досить аргументованості художніх переваг твору. Емоційно-описовий тип оцінного судження (виявлено в 44,5% студентів) характеризується відсутністю аргументованої світоглядної установки як готовності усвідомлювати себе в координатах світу, переживати гранично смислові орієнтири образної сфери творів. Разом з тим ідеали Віри, Надії, Любові як найвищої цінності кожного проаналізованого твору, пронизують всі типи оцінного судження (таких студентів було 72,3%).

Література

1. Мясичев В.Н. Психология отношений. Избр. психол. тр. В.Н.Мясичев; Под ред. А.А.Бодаева / Акад. пед. и соц. наук, Моск. психол.-соц. ин-т. – М., Воронеж: Ин-т практ. Психологии, 1998.
2. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді. – К.: КДУК, 1996. – 253 с.
3. Романова Л.В. Художественная картина мира как средство реализации культурологической направленности музыковедческой подготовки учителя музыки: Автореф. дисс. ... канд. пед.наук: 13.00.01 / Уральский гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 1995. – 25 с.
4. Рудницька О.П. Інтегративний підхід до формування в учнів художньої картини світу // Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика / Наук.-метод. щорічник. – К., 2001. – С. 190-198.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2011 р.